

ного приватного сектору охорони здоров'я. Ринкові важелі дозволять залучити додаткові джерела фінансування у галузь у вигляді страхових фондів, медичного кредитування, державно-приватних партнерств, міжнародних грантів.

3. Формування приватного сектору охорони здоров'я потребує вагомої ролі держави у формуванні «правил гри» для вітчизняних і міжнародних суб'єктів діяльності на ринку медичних послуг.

4. Активна діяльність приватних постачальників медичних послуг зумовить оновлення системи охорони здоров'я України за рахунок залучення сучасних технологій у галузь, пожевлення конкуренції і, як наслідок, підвищення якості медичних послуг і відповідальності медичного персоналу, дозволить зняти частину фінансового тягаря з держави, що розширить можливості уряду щодо захисту найменш захищених верств населення.

Література

1. Єрмолова Ю. Медична реформа очима киян // Український медичний часопис. — 4 (90) — VII/VIII. — 2012. — С. 12—13.
2. Устинов А. Хід реформи охорони здоров'я в 2012 р. // Український медичний часопис. — 5 (91) — IX/X. — 2012. — С. 28—29.
3. Позитивний досвід реформування галузі охорони здоров'я в регіоні / Міністерство охорони здоров'я України, ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України». — К., 2012. — С. 6.
4. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2010 році: Статистичний бюллетень / Державна служба статистики України. К., 2012. — 150 с.
5. Діяльність підприємств сфери послуг. Статистичний бюллетень. Державна служба статистики України. — К., 2012. — 153 с.
6. Попченко Т.П. Реформування системи охорони здоров'я в Україні: організаційне, нормативно-правове та фінансово-економічне забезпечення. — К.: НІСД, 2011. — 41 с.
7. Ліза Тарантіно; Славеа Чанкова; Елізабет Прибл, Джош Розенфелд, Субрата Раут. Аналіз системи охорони здоров'я України, 2011. Бетесда, МД: Проект Системи охорони здоров'я 20/20, Abt Associates Inc — 179 р.

Статтю подано до редакції 20.10.2012 р.

УДК

Є.Л. Поштар, здобувач кафедри міжнародного бізнесу
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

КОНФЕДЕРАТИВНІСТЬ І ФІНАНСОВА ГАРМОНІЗАЦІЯ ЄС: ГЕОЕКОНОМІЧНІ ІНТЕРЕСИ ТА ВИКЛИКИ

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена аналізу особливостей процесів використання бюджету ЄС, єдиної податкової політики на сучасному етапі фінансової гармонізації, дається характеристика її важливим тенденціям і перспективам в умовах фінансово-торгової кризи.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: Європейський валютний союз, валютно-фінансова інтеграція, фінансова гармонізація, фінансово-торгова криза.

АННОТАЦІЯ. Стаття посвящена аналізу особливостей процесів використання бюджету ЄС, єдиної податкової політики на нинішньому етапі розвитку фінансової гармонізації, дається характеристика її найважливішим тенденціям і перспективам в умовах фінансово-долгової кризи.

КЛЮЧЕВІ СЛОВА: Європейський валютний союз, валютно-фінансова інтеграція, фінансова гармонізація, фінансово-долгова криза.

ABSTRACT. The article deals with an analysis of special process using EU budget, union tax policy in modern stage of financial harmonization in EU, its contemporary tendencies and the perspectives during financial and debt crisis were defined.

KEY WORDS: the European Monetary Union, currency-financial integration, financial harmonization, financial and debt crisis.

Постановка проблеми. Протягом 2010—2012 рр. ЄС залишався у зоні турбулентності, що в умовах несприятливих глобальних економічних тенденцій і втрати довіри з боку інвесторів щодо дієспроможності національних і загальноєвропейських інституцій не може бути подолана без істотного прогресу у федералізації ЄС. Дійсно, у одне із основних джерел дестабілізації неретворилася неадекватна економічна політика деяких держав-членів монетарного союзу, які не змогли належним чином скористатися перевагами доступу до єдиної валюти та врахувати ризики, що випливають з цього. Отже, антикризова політика в ЄС концентрується, з одного боку, на використанні переваг горизонтальної взаємодії конфедеративності і фінансової гармонізації єврозони, а з іншого — на пошуку оптимально ефективних «важелів» регулювання вертикальних рівнів фінансової інтеграції: рівню національних економік (суверенних фінансів, банківських систем, структур економіки); рівню європейських інститутів і рівню європейського законодавства.

Аналіз досліджень і публікацій. Сьогодні дослідження проблем фінансової гармонізації у рамках інтеграційних процесів ЄС здійснюють вітчизняні вчені: Чугунов І., Камінський Є., Шаповалова Н., Яворська, Г. [1], зарубіжні економісти Депо Б., Фридрих К., Гегнон Д., Манделл Р. [2] на основі різних методологічних і теоретичних підходів, заснованих на теорії міжнародного руху капіталу. Однак, новітні проблеми взаємозв'язку і взаємодоповнення різних рівнів і структурних елементів системи фінансово-інституційних інструментів єврозони ще у достатній мірі недосліджені. Фінансово-боргова криза внесла суттєві елементи невизначеності у координацію валютної політики та інтеграцію фінансових ринків окремих країн — членів ЄС.

Виклад основного матеріалу. Розкриваючи особливості організації фінансової системи ЄС необхідно враховувати певні аспекти, а саме те, що ЄС — більшою мірою конфедеративне утворення (щоправда, зі значними елементами федерації) суверенних держав. Як і кожна суверенна держава, країни — члени ЄС наділені суверенними правами: здійснювати самостійну економічну та соціальну політику, формувати національний бюджет і податкову систему. Проте, загалом еволюція ЄС відображає закономірну тенденцію переростання цим інтеграційним об'єднанням меж державного суверенітету, у наданні окремими національними країнами все більшої кількості повноважень і прав наднаціональним органам. Отже, відбувається процес поступової трансформації конфеде-

ративного типу наднаціонального економічного угруповання у федеративний, що має безпосередній вплив як на формування єдиної фінансової політики країн ЄС, так і на реальну можливість урядів країн-учасниць безпосередньо впливати на економічну кон'юнктуру за допомогою бюджетно-податкових і грошово-кредитних інструментів.

Однією з найхарактерніших особливостей функціонування фінансової системи ЄС є те, що, на відміну від інших міжнародних економічних організацій, ЄС має самостійний бюджет, який об'єднує переважну частину спільних фінансових фондів. Бюджет ЄС — основна фінансова база інтеграційних заходів, проте він ще не перетворився у інструмент повноцінної фінансової політики Євросоюзу і лише частково є важелем наднаціонального регулювання економік країн-учасниць. Стосовно національних бюджетів країн — учасниць ЄС, то ще на початку його функціонування було поставлено завдання гармонізації і уніфікації національних бюджетів (зближення і уніфікації бюджетної документації та статистичних показників, вирівнювання частки бюджетних доходів у ВВП, гармонізація структур бюджетів, податків і податкової політики, координація загальної бюджетної політики). Складність вирішення поставлених завдань вимагає їх поетапної реалізації через Програму гармонізації національних бюджетів, що передбачає наступні дії: а) розробка рекомендацій з уніфікації бюджетної статистики, б) порівняння і аналіз бюджетів, в) розробка методики гармонізації бюджетної політики, г) запровадження єдиної бюджетної класифікації центральних і місцевих бюджетів, д) уніфікація бюджетного періоду, е) підготовка прогнозованих багаторічних бюджетів на три-п'ять років (щоб на цій основі координувати фінансування об'єктів соціальної інфраструктури) [3].

Вказані дії пов'язуються з іншими завданнями: зниження рівня інфляції, досягнення стійких темпів економічного зростання, зменшення безробіття, стабілізація платіжних балансів. Відповідно до цих завдань визначаються основні напрями в бюджетній політиці: скорочення дефіцитів держбюджетів, збільшення частки бюджетних коштів, які спрямовуються на інвестиції, перекваліфікація робочої сили та зниження виробничих витрат, підвищення рівня контролю за використанням коштів на соціальні заходи. Слід зауважити, що завдання гармонізації бюджетної політики виявляється досить складним процесом із певними внутрішніми суперечностями. З одного боку, формально зменшується рівень самостійності окремих держав у бюджетному регулюванні, країни зобов'язані подавати керівництву ЄС проекти своїх бюджетів і звітів про їх виконання, інформувати органи ЄС про проведення відповідних бюджетних заходів. З іншого боку, господарські механізми країн-учасниць залишаються автономними, хоча зростає рівень їх взаємозалежності; держави мають різний рівень економічного розвитку, неоднакову соціально-політичну ситуацію всередині країни, що відповідно зумовлює суперечливість інтересів як у бюджетній, так і загалом в економічній політиці [4].

Важливим аспектом, з погляду організації фінансів ЄС, є гармонізація податкових систем та синхронізація податкової політики країн-учасниць. Ще Римський договір 1967 р., який став правовою та організаційною основою європейської економічної інтеграції, поставив завдання поступової гармонізації всіх податків, заклавши концептуальні засади міждержавної податкової уніфікації і

гармонізації (МПУГ). У цілому синхронізація податкових систем країн ЄС передбачає не лише зближення податкової структури, механізму стягнення, величини основних податкових ставок, а і проведення країнами-учасницями узгодженої податкової політики при вирішенні як кон'юнктурних, так і довгострокових структурних проблем. Гармонізована податкова політика означає, що автономне використання податкових інструментів окремими країнами ЄС має перебувати під контролем наднаціональних керівних органів Євросоюзу, які, ґрунтуючись на загальних інтересах усіх партнерів, визначають податкову політику кожного учасника ЄС.

Проте процес МПУГ податкових систем держав ЄС виявився набагато складнішим, ніж очікували, оскільки кожна суверенна держава намагається максимально повністю реалізувати своє право встановлювати і збирати податки, вдаючись при цьому до використання різноманітних податкових технологій. Саме це зумовлює значні відмінності у податковій політиці країн – членів ЄС, у кожній з яких вона традиційно проводиться з урахуванням національних інтересів. З огляду на це ЄС відмовився від створення єдиної податкової системи, натомість було вирішено привести законодавства країн – членів співтовариства у відповідність, а також підпорядкувати національні податкові системи спільним завданням європейської інтеграції. Отже, податкова уніфікація в ЄС — тривалий і незавершений процес, метою якого є досягнення наступних цілей: усунення перешкод для вільного руху товарів, послуг, капіталів і робочої сили, створення однакових конкурентних умов для суб'єктів господарювання, об'єднання і уніфікація внутрішнього ринку ЄС як рушійного чинника інтеграційних процесів у певному регіоні, уніфікація до єдиної структури всіх податкових систем, порядку стягнення основних видів податків у всіх країнах співтовариства.

Розробка механізму реалізації спільної валютної політики і запровадження єдиної валюти, яка покликана стати потужним фактором поглиблення фінансової інтеграції шляхом створення єдиного економічного простору, загострили проблему координації економічної політики країн євросони. Адже у результаті прийняття у 1997 р. Пакту стабільності і зростання уряди країн євросони позбулися права безпосередньо впливати на економічну кон'юнктуру за допомогою грошово-кредитних інструментів, які тепер є прерогативою ЄЦБ — наднаціонального органу ЄС.

Поряд із гармонізацією бюджетної, податкової та валютної політики в ЄС триває активний процес уніфікації діяльності банківської сфери, створення єдиного ринку банківських послуг. Зокрема банківські директиви ЄС містять:

- узгоджені правила захисту інтересів вкладників, інвесторів і споживачів фінансових послуг,
- регулювання проблеми платоспроможності банків,
- встановлення:
  - ✓ співвідношення власних і запозичених активів,
  - ✓ ступіню покриття ризику банківських операцій,
  - ✓ принципів захисту банківської таємниці,
  - ✓ правил фінансової звітності,
  - ✓ рекомендацій щодо прозорості міжнародних фінансових операцій з метою попередження відмивання «брудних грошей».

Разом з тим, уніфікація процедур ліцензування банківської діяльності спрощує доступ на національні ринки фінансових послуг іноземних банків, загострюючи цим самим конкуренцію між національними та іноземними банками. Закономірним наслідком цих процесів є зниження національних відсоткових ставок за банківськими операціями до середньоєвропейського рівня. У рамках бюджету ЄС 2007—2013 рр. головними питаннями подальшого розвитку структурних фондів ЄС є: за якими критеріями повинні розподілятися кошти, яким чином можна досягти найбільшої ефективності їх використання, як здійснюється принцип субсидіарності [5]. Наразі вживаються заходи щодо полегшення організації операцій з мобілізації капіталів на фондових біржах і ринках капіталу, введені і діють єдині правила, які регулюють питання емісії та обігу цінних паперів, у тому числі боргових. Упродовж останніх років ринок цінних паперів ЄС суттєво розширився за рахунок впровадження великої кількості нових видів фінансових зобов'язань. Завдяки цьому, з одного боку, промислові компанії отримали нові можливості одержання кредитів із банківських джерел, з іншого — це зумовило розширення спектра і доступності для клієнтів різного роду фінансових послуг і значне зниження їхніх витрат.

Незважаючи на те, що диференціація країн ЄС за основними показниками соціально-економічного розвитку і раніше була притаманна цьому інтеграційному угрупованню, входження у ЄС країн ЦСЄ (які, з одного боку, за національними параметрами соціального та технологічного розвитку істотно відставали від своїх західноєвропейських сусідів, а з іншого, характеризувалися вищим рівнем внутрішньої соціально-економічної неоднорідності) істотно поглибило соціальну поляризацію та асиметрію соціально-економічного розвитку в ЄС. Про це, зокрема, свідчать дані, згідно з якими розширення Євросоюзу до 27 країн – членів (порівняно з ЄС-15) лише на 11 % збільшило ВВП об'єднання на фоні 33 % збільшення території та 27 % зростання чисельності населення. Така непропорційність у динаміці вищеназаних показників зумовила падіння показника ВВП на одну особу на 16 % (у порівнянні щодо ЄС-6, то середній обсяг ВВП на одну особу становив 75 %) [6].

Окрім цього, розподіл реальних доходів на одну особу переконливо довів, що мешканці «багатих країн» суттєво «переплачують» за спеціальні послуги, надані державою, однією з причин чого було проведення монетарної політики без прогнозування фіскальних наслідків. Така стратегія призвела до значних суперечностей на міждержавному рівні, пов'язаних із подальшою гомогенізацією економічного простору Європи, а її соціальними наслідками стали: істотна диференціація цін та виникнення пов'язаних з цим диспропорцій на ринку праці; порушення вимог «Пакту стабільності і зростання» фундаторами ЄС — Німеччиною та Францією [7].

Фінансова інтеграція супроводжується також значними трансформаційними витратами як для національних регулятивних органів, так і для учасників ринку. При цьому координація в рамках приватного сектору звичайно буває недостатньою, оскільки ті, хто платять витрати по інтеграції, не завжди є основними одержувачами вигід від неї. Наприклад, існує коло учасників фінансового ринку, якому вигідна його фрагментація, оскільки вони виграють за рахунок того, що надають послуги економічним агентам на різних ринках. Проте, країни — члени

ЄС свідомо йдуть на втрату частини національного суверенітету і відкриття кордонів із метою розвитку інтеграційних процесів, роблячи висновок, що переваги від інтеграції перевищують пов'язані з нею витрати.

Еволюція ЄС відображає закономірну тенденцію переростання цим інтеграційним об'єднанням меж державного суверенітету, безпосереднім наслідком чого є передача більшої кількості повноважень і прав наднаціональним органам та поглиблення інтеграції у сфері інституційної надбудови. Отже, фінанси ЄС є досить розгалуженою структурою, характер і тенденції функціонування якої значною мірою визначаються, з одного боку, особливостями організації національних фінансових систем окремих держав-членів, а з іншого — якісно іншим рівнем організації, який відповідає фінансовій системі багатонаціонального інтеграційного об'єднання. Фінанси ЄС можна розглядати у широкому і вузькому розумінні. Якщо у вузькому розумінні фінанси ЄС асоціюються лише з централізацією коштів і фінансових ресурсів на регіональному рівні, то у широкому розумінні вони характеризують усю сукупність економічних відносин між країнами — членами ЄС, опосередкованих рухом грошових потоків і формуванням централізованих грошових фондів на рівні інтеграційного об'єднання, а також функціонуванням розгалуженої інституційної структури. У широкому розумінні сучасну фінансову систему ЄС вирізняє розгалужений регулятивний механізм, який охоплює бюджетну, податкову і валютну політику. Цей механізм забезпечує координацію зусиль європейської спільноти щодо регулювання фінансових відносин і, разом з тим, валютно-фінансовій конвергенції в рамках інтеграційного об'єднання. Через спільний бюджет, який є фінансовою базою інтеграційних заходів у межах Союзу, здійснюється не лише перерозподіл фінансових ресурсів між країнами — членами ЄС, а і реалізується єдина соціальна і регіональна політика. Проведення країнами-учасницями узгодженої податкової політики сприяє вирішенню як кон'юнктурних, так і довгострокових структурних проблем. Інституційно-регуляторні чинники, такі як лібералізація національних фінансових ринків і гармонізація національного регулювання фінансових ринків з міжнародними нормами, створення зон вільного руху капіталу та фінансової інтеграції переважно у рамках регіональних інтеграційних угруповань призводить до змін валютної структури міжнародних фінансових інструментів та офіційних резервів, тенденцій валютних курсів, створення нових валютних союзів. Свій внесок у процес фінансової інтеграції вносять і інноваційні чинники — розвиток міжнародних систем електронних фінансових трансакцій, глобальних депозитарних розписок, еврооблігацій, поширення глобальних і транскордонних за природою фінансових інструментів

Сьогодні моделювання та кількісна оцінка динамічних ефектів фінансової інтеграції є досить складним завданням, тому більшість досліджень останніх років, що присвячені її вигодам, базуються на кількісному визначенні статичних ефектів. Наприклад, за недавніми оптимістичними оцінками публікацій [8], скорочення витрат компаній на капіталовладення у результаті інтеграції ринків акцій і облігацій і банківських ринків призведе до зростання реального ВВП ЄС на 1,1 %, а зайнятості — на 0,5 % (тобто до створення приблизно 1 млн нових робочих місць), а прискорена інтеграція європейських іпотечних ринків у продовж 10 років може створити чистий виграш у розмірі 0,9 % ВВП, фінансовий розвиток ЄС до-

сягне рівня США, що призведе до підвищення темпів росту обробної промисловості ЄС майже на один відсотковий пункт у рік. Фінансова інтеграція вигідна усім країнам-членам ЄС, проте, найбільший вигаш одержують країни з недостатньо розвинутою фінансовою системою, у тому числі і нові країни-члени.

За останнє десятиріччя зона єдиної валюти ЄС відіграє важливу роль у міжнародному русі капіталу: міжнародні авуари і зобов'язання країн – членів ЄС зросли у цілому на 60 % і складають 150 % ВВП (проти 115 % у США і 90 % у Японії), їх доля як експортерів і імпортерів прямих іноземних інвестицій (ПІІ) у світових ПІІ складає 57 %, а у власності резидентів країн єврозони знаходиться 34 % світового портфеля акцій і 44 % світового портфеля облігацій (у той час, коли їх доля у світовому ВВП не перевищує 25 %) [9]. В останні роки діяльність, що пов'язана з ПІІ у ЄС, набуває форми транскордонних злиттів і поглинань, значна частина яких припадає на компанії ЄС і США. Щодо торгівлі товарами і послугами економіка єврозони також більш відкрита, ніж економіка США і Японії (зовнішньоторговельний оборот складає приблизно 42 % ВВП, тоді як Японії — 32 %, а США — 28 %, а внутрішньоторговельний оборот країн — членів ЄС складає майже половину всього зовнішньоторговельного обороту єврозони) [10].

Створення валютного союзу зменшили волатильність курсів обміну і пов'язану з цим невизначеність, прискорило зростання взаємного обміну товарами і послугами у середньому на 2—3 відсоткові пункти. Більш інтегрована єврозона не тільки дозволяє компаніям одержувати вигоди від економії на масштабі, але й сприяє загостренню конкуренції, що призводить до збільшення об'ємів виробництва за більш низьких цін. Однак, цей позитивний вплив євро має позитивний прояв у різних країнах — членах ЄС по-різному, залежно від якості їх національних інститутів, доступу до нових технологій, розвитку НДДКР. Заходи, що започатковані у рамках Плану дій II у сфері фінансових послуг 2005—2010 рр., сприяли інтеграції ринку державних облігацій і корпоративних облігацій. Однак, у значній мірі сегментованими залишаються сектор роздрібних фінансових послуг і розрахункова інфраструктура ринку цінних паперів (особливо, ринок акцій).

Висновки. В умовах глобалізації зміст і роль державного суверенітету трансформуються, а в межах ЄС, як інтеграційного утворення новітнього типу під впливом фінансової гармонізації, відбувається «об'єднання суверенітетів» країн — членів з метою ефективнішої реалізації власних національних інтересів. ЄС має гнучку систему прийняття рішень, що поєднує суверенітети держав-членів і дозволяє їм контролювати процеси обмеження їх прерогатив. Проте, сьогодні у цій системі набула прояву нова тенденція. Дійсно, право індивідуального вето наразі повністю є системою «участі або неучасті за бажанням» (у євроні, Шенгенській угоді, Хартії фундаментальних прав тощо), а також системою голосування кваліфікованою більшістю і за цих умов кожна з країн – членів (незалежно від розміру та рівня економічного розвитку) реально впливає на рішення всередині ЄС і отримує, за необхідності, безпекові гарантії. Однак, за умов поглиблення боргової кризи спостерігається процес посилення централізації практики прийняття рішень на рівні наднаціональних фінансових інститутів у сфері жорсткішого регулювання бюджетів країн — членів ЄС.

Література

1. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України / за ред. І. Я. Чугунова. — К. : Акад. фін. упр., 2009. — 471 с.; Камінський Є. Світ переможців і переможених. Міжнародні відносини і українська перспектива на початку XXI століття / Є. Камінський. — К. : Центр вільної преси, 2008. — 336 с.; Участь України в агенціях і програмах Європейського Союзу: перспективи та можливості / Н. Шаповалова, І. Озимок, Ю. Селянко, О. Татаревський. — Міжнародний центр перспективних досліджень, 2008. — 335 с. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.icps.com.ua/doc/Book-all.pdf>; Яворська Г. М. Сучасні зміни в зовнішній та безпековій політиці ЄС: наслідки для України / Г. М. Яворська // Стратегічні пріоритети. — 2011. — № 2. — С. 163—167.
2. *Derp, B.* The Eastern Partnership two years on: Success or failure for the diversified ENP? / Bogdana Derp [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.easternpartnership.org/publication/2011-07-07/eastern-partnership-two-years-success-or-failure-diversified-enp>; Friedrich, C. Financial integration and growth — Is emerging Europe different? / Christian Friedrich, Isabel Schnabel, Jeromin Zettelmeyer // Working Paper. — № 123 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0123.pdf>; Gagnon, J. E. European Monetary Unification: Precocious or Premature? / Joseph E. Gagnon. — Peterson Institute for International Economics. October 26, 2011; *Mundell, R. A.* Optimum currency areas / Robert A. Mundell ; Columbia University [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.columbia.edu/~ram15/eOCATAviv4.html>
3. Monthly Bulletin / ECB 2011. — December [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ecb.int/pub/pdf/mobu/mb201112en.pdf>
4. *Mundell, R. A.* Optimum currency areas / Robert A. Mundell ; Columbia University [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.columbia.edu/~ram15/eOCATAviv4.html>
5. *Miehe-Nordmeyer G.* Optionen zur Weiterentwicklung der EU-Strukturpolitik // Wirtschaftsdienst. — Hamburg, 2007. — Jg. 87, B 10. — S. 656—663.
6. *Snigyr, O.* Eastern Partnership — Beyond Initiative, But Not A Strategy Yet / O. Snigyr // European Union Foreign Affairs Journal. — 2010. — № 4 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.libertas-institut.com/de/EUFAJ/no4_2010.pdf
7. *Roubini, N.* Could the Eurozone Break Up? Possible Over a Five-Year Horizon / Nouriel Roubini [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.roubini.com/analysis/157656.php>
8. State of the Union 2010 : Schuman Report on Europe [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.robert-schuman.eu/> ; Friedrich, C. Financial integration and growth — Is emerging Europe different? / Christian Friedrich, Isabel Schnabel, Jeromin Zettelmeyer // Working Paper № 123 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ebrd.com/downloads/research/economics/workingpapers/wp0123.pdf>
9. Incidence de l'euro sur les échanges et les flux de capitaux et rôle international de l'euro // Bull. Mensuel de la BCE. — Francfort-sur-le-Main, 2010. — Mode of access: <http://www.banque-france.fr/fr/eurosys/telnomot/bce/bs>
10. A New Response to a Changing Neighbourhood: Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. 25/05/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com_11_303_en.pdf

Статтю подано до редакції 15.10.2012 р.